

Панасюк Валентин Анатолійович

Українофобство Росії в добу трансформаційних змін та сталінізму

УДК 355.48+316.485.26]:316.776(477+470)

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-3.15>

Панасюк Валентин Анатолійович
кандидат політичних наук,
доцент кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародного гуманітарного
університету
Фонтанська дорога, 33, Одеса, Україна
ORCID: 0000-0003-4655-0553

В статті розкриваються причини і наслідки російського українофобства. Аналізується відношення Росії до державотворчих устремлінь українського народу в період революції, громадянської війни та часи сталінізму в СРСР.

З'ясовано причини НЕПу, відродження УАПЦ і політики коренізації. Розкрито причини проведення більшовиками індустріалізації, колективізації, русифікації, що супроводжувались тотальним терором українського населення голодоморами і масовими репресіями інтелігенції.

Встановлено, що соціальні експерименти більшовиків мали на меті знищити опір українського народу радянській владі. УРСР і його населення розглядалися Москвою лише засобом в досягненні імперіалістичних цілей по розширенню сфери впливу СРСР і окупації інших народів.

Досліджено міжнародне становище СРСР в 20-30-х рр. Доведено, що зближення СРСР з нацистською Німеччиною прискорило розв'язання Другої світової війни і спровокувало експансію держав-агресорів на інші народи відповідно до укладеного таємного протоколу в пакті про ненапад.

Аналізуються течії антинацистського руху опору в УРСР в роки війни. Розкриваються течії націоналістичного українського руху в боротьбі проти загарбників українського народу за Соборну незалежну українську державу. З'ясовано, що організації націоналістів – ОУН та УПА нюрнберзький процес не визнав злочинними. Розкрито продовження українофобської політики Москви українського населення терором голодомором, радянізацією, депортацією, ліквідацією УГКЦ та утисками її інтелігенції в повосенній УРСР.

Доведено, що смерть Сталіна стала відходом від політики масових вбивств українців, але в свідомості Кремля українофобське відношення до українського народу залишилось незмінним.

Ключові слова: українофобія, український народ, національно-визвольна боротьба, революція, громадянська війна, більшовизм, сталінізм, радянізація, голодомор, геноцид, Друга світова війна, депортація.

Вступ. Початок ХХ ст. ознаменувався глобальними процесами в світовій історії. Перша світова війна розкрила всі міжнародні і внутрішні суперечності людства. Наслідком стали розпад світових імперій – Німецької, Османської, Австро-Угорської та Російської. На руїнах імперій створювались національні держави. Народ, нація, громадяни в незалежних державах почали творити нову історію суверенних народів. Український народ не став винятком в загальному русі історичних перетворень, але його національно-визвольна боротьба за створення власної держави стала трагічною сторінкою вітчизняної історії.

Мета – визначити особливості російського українофобства в роки громадянської війни і сталінізму та їх наслідки.

Зазначена тема потребує вирішення таких завдань:

– розглянути ставлення Росії до державотворчих прагнень українського народу в часи революції, громадянської війни і сталінізму;

– дослідити причини поразки української революції і методи утвердження більшовицького режиму в Україні;

– проаналізувати наслідки входження радянської України до складу СРСР в добу сталінізму.

Методи дослідження. Дослідження українофобства Росії в добу трансформаційних змін

і сталінізму передбачає використання ретроспективного методу та сукупність теоретичних методів – аналізу, систематизації, пояснення і узагальнення. Застосування цих методів дає змогу досягти зазначену мету і завдання.

Результати дослідження. Зі зникненням російського самодержавства та імперії була короткочасна віра в те, що російська еліта нарешті позбудеться свого імперіалізму. Дасть народам право на самовизначення. Чого так прагнули національні околиці. Та петроградський Тимчасовий уряд Росії був категоричним в своєму прагненні зберегти українські землі в своєму складі звичайною провінцією. В результаті протистояння між ЦР згодом було досягнуто компроміс і питання про надання Україні автономії мали розглянути Всеросійські Установчі Збори. Однак більшовицький переворот і початок громадянської війни на території колишньої імперії перекреслили ці плани. Показовим є те, що всі національно-визвольні рухи в Україні війська УНР, УГА махновський рух, загони Н. Григор'єва, Д. Зеленого та інших отаманів однаково ненавиділи проросійські сили, що будь-якою ціною прагнули загарбати українські землі. Навіть угоди керівник українського спротиву з представниками більшовиків були ситуативними. Подібні настрої українського народу не були випад-

ковістю. Вони відображали спадкову ненависть до Росії, що постійно пригноблювала українців. В умовах громадянської війни провідна верства Росії аналогічно стояла на позиції не допущення автономії для України. Саме існування українського народу і України заперечувалось.

По-факту аналогічних поглядів на початку громадянської війни дотримувався більшовицький уряд. Однак в умовах складної ситуації на фронті де-юре проголосив право кожного народу на самовизначення і відокремлення та створення власної держави. На практиці все виглядало зовсім по іншому. В обігу більшовицької еліти з'являється специфічний термін радянська Україна. Автоматично це ніби прив'язувало її до проголошеної більшовиками радянської Росії. Робило Україну не від'ємною складовою частиною більшовицької держави.

Найбільше вражає те, що за будь-яких умов кожна з воюючих за владу угруповань в Росії були твердо переконані – українські землі повинні бути під її контролем в складі майбутньої держави. Тому більшовицький і білогвардійський наступ на українські землі був однаково окупаційний. Ситуативні союзи з ворогом були необхідні і військам УНР так і загонам Н. Махна.

В умовах громадянської війни знову трагедією українського народу стала братовбивча війна. Роз'єднаність українського національного спротиву і територіальний розкол країни послаблювало його і змушувало йти на союз із ворогами України, що прибували з новими силами з Росії. На відміну від білогвардійського руху більшовики обіцяли все, що від них хотіли почути їхні потенційні союзники. Разом з тим діяли жорстко і наполегливо. Під їхнім контролем опинились стратегічно вигідніші території Росії. Політика військового комунізму зазнала повного провалу, але одночасно в найскладніший період дала змогу мобілізувати всі наявні ресурси для перемоги.

В українських землях прорахунки вітчизняної національної еліти призвели до поступової втрати авторитету і влади серед народу. Натомість ситуативні союзи із різними представниками українського визвольного руху і злагоджена добре відпрацьована пропаганда серед місцевого населення зробили свою справу. «Земля селянам», «Фабрики робочим» місцеве населення сприймало буквально. Подібні гасла імпонували їм змушуючи вступати в ряди більшовиків і ставати співучасниками окупації власних земель. Так, загони Н. Махна, довірившись більшовицьким обіцянкам, прийняли активну участь у спільному з більшовиками знищенні білогвардійського руху в Криму. По завершенню екзекуції білогвардійського руху більшовицький уряд негайно видав заготовлену директиву з наказом до військ союзників здати зброю, оточивши і розпочавши їх фізичне зни-

щення. Даний приклад яскраво характеризує більшовицьку владу [14, с. 280–283].

Політика військового комунізму поставила під питання подальше існування держави і самої більшовицької влади. В країні була глибока політична і економічна криза. Невдоволення народу було колосальним. Селянський повстанський рух наростає. Водночас голод ламає бойовий дух головного ворога більшовиків – українського селянства. Однак здобувши перемогу в громадянській війні радянський уряд прагнув відбудувати народне господарство і зміцнити свою владу в державі. Це було вкрай необхідно. В країні панував голод. Його причинами були не лише громадянська війна і посуха, а й прагнення радянського керівництва вивезти якомога більше зерна з території українських земель. До місцевого населення ставились як до людей другого сорту. Це було типове поводження колонізатора. Єдиним позитивним моментом стало припинення приховування факту самого голоду. Це дало можливість українському народу отримати допомогу від міжнародних організацій. Показовим є те, що значна допомога прийшла від головного противника СРСР – США [18, с. 49–50].

Відчуття окупації і прагнення відродити свою незалежність не покидало значну частину населення. Тому більшовики були змушені піти на зустріч місцевому населенню поки не зміцнили свою владу. Самим кращим варіантом було взяти під контроль ідеологічне політичне економічне і культурне життя в державі. В досягненні поставленої цілі в економічному житті було прийнято рішення перейти до політики НЕПу.

Елементи ринкової економіки дозволили відносно швидко досягти високих показників в сфері народного господарства. Зупинити спротив українського народу радянській владі. Здавалось, що більшовики взяли курс на побудову капіталізму, а не комунізму. Подібна ілюзія тривала не довго. Головною ціллю більшовиків була тотальна монополізація влади. Перетворення країни у своєрідний військовий табір. Остаточне знищення будь-якого опору. Доказом цьому слугували слова Леніна у березні 1922 року: «Величезна помилка думати, що НЕП поклав край терорі. Ми ще повернемося до терору і до терору економічного» [23, с. 18].

Україна була під пильним контролем більшовиків. До українського народу традиційно вихідці з Росії ставились вкрай підозріло. Незважаючи на формальне проголошення УСРР і входження останньої до складу СРСР на правах федерації жодних прав українська держава на практиці не мала. Вихід зі складу СРСР в головному законі прописано не було. Будь-які розмови на подібну тему розцінювались, як зрада. Таких представників клеймили словами «вороги народу». Однак в досягненні поставлених цілях радянська влада на початку 20-х рр. діяла обережно.

Позитивним заспокійливим моментом стало поступове ефективне втілення політики НЕПу. Привабливим було й те, що більшовики-атеїсти проголосили створення УАПЦ. Такий демарш мав на меті підіграти релігійним почуттям місцевого населення і послабити свого ворога РПЦ. Наступним кроком стала коренізація (українізація). На літературній ниві радянська влада заохочувала створення різноманітних гуртків. Де в душі соціалістичного реалізму нав'язувалась відповідна комуністична ідеологія. Заохочували прославляти існуючий устрій – партію і владу. Так було значно ефективніше здійснювати необхідний контроль над провідною верствою радянської України [28, с. 219–221].

Слід зазначити, що навіть серед комуністів в УСРР були палкі прихильники національного відродження. З поміж перших відзначимо голову РНК УСРР Х. Раковського. Болгарин за походженням він пройшов складну еволюцію поглядів від ненависті до прихильного ставлення щодо українського народу. Був противником шовіністичної «теорії боротьби двох культур», що заперечувала необхідність українізації. Сприяв впровадженню української мови в навчальні заклади. Виступав за конфедеративний устрій СРСР. Критикував прагнення Москви до тотальної централізації. За свої погляди спочатку позбувся посади а потім життя. О. Шумський в 20-х рр. на посаді Народного комісаріату освіти УСРР активно сприяв українізації. Був противником політизації науки та виступив проти генсека ЦК КП (б) У – Л. Кагановича. Усунутий з посад і вбитий за наказом Сталіна, М. Хвильовий – поет, публіцист, прихильник гасла «Геть від Москви», закликав українську інтелігенцію долучатись до Європейської культури. Він виступав за розрив із РРСФР в політичному чи економічному сенсі. Безпідставно звинувачений в антиросійській настроях, покінчив життя самогубством. Аналогічна доля спіткала і іншого прихильника українізації – М. Скрипника. Його смерть стала завершальним актом українізації в Україні. Прихильники українізації жорстко розкритикували квазінаукову «теорію боротьби двох культур», що ставила українську мову і культуру в пригноблене становище. Вказали на її прагнення не просто зупинити українізацію, а знищити українську культуру. В своїх передбаченнях вони не помилились. Розпочалась політика русифікації.

Оцінюючи деструктивні процеси індустріалізації, колективізації та їх наслідки в створенні єдиного господарського комплексу між союзними радянськими республіками Росією та Україною, економіст М. Волобуєв виступив проти інтеграції економік двох держав, вказавши на колонізаторську політику більшовицького уряду в УСРР. За що став жертвою сталінського терору, але не загинув.

Подібні виступи влада називала націонал-ухильництвом. Жорстко карала їх представників. Почали виникати терміни, що характеризували послідовників аналогічних поглядів – «хвильовізм», «шумкізм», «волобуєвщина». Влада сфабрикувала і розпочала показові судові процеси над представниками української інтелігенції у справах СВУ, Українського націоналістичного центру, та ін. [4; 12, с. 36–41; 27].

По мірі свого зміцнення радянська влада згорнула всі ті процеси, що в перспективі могли сприяти відродженню незалежної повноцінної української держави. Войовничий атеїзм більшовиків жодним чином не вписувався в релігійні цінності українського народу. Прикриваючись необхідністю знайти кошти для харчування голодуючих, радянська влада вилучала церковні цінності збуваючи їх за кордон. Потім пішла ще далі – закриваючи церкви і храми, досить часто використовувала їх під підсобні приміщення, ліквідувавши УАПЦ. Більшовики боролись не з церквою, а з етнічною самосвідомістю кожного українця, що традиційно шанував свій побут, де особливе місце займала релігія Релігійна війна оголошена владою власному народу була лише початком більшовицьких експериментів [1, с. 119–120; 9, с. 83–84].

Жодна союзна республіка СРСР не зробила такий колосальний вклад в становлення цієї імперіалістичної держави і не зазнала таких жахливих переслідувань. Ідея класових ворогів переслідувала Москву постійно, але в Україні фізичне знищення народу набуло всіх рис геноциду.

Процеси індустріалізації вимагали колосальних фінансових вливань. Не бажання селянина віддавати результати власної праці за безцінь державі породили зрив хлібозаготівельних компаній. Розвиток підприємницької діяльності і зародження буржуазії у вигляді непманів ставило під загрозу владу більшовиків в країні. Паралельне існування ринкових відносин і тоталітаризму в Москві не розглядали. Влада зробила свій вибір не на користь народів СРСР.

Згорнувши політику НЕПу влада по факту реставрувала політику військового комунізму, але в значно жорсткішому вигляді. В населення почали відбирати засоби для виробництва і продукти харчування. Суцільна колективізація організована владою на державному рівні із залученням репресивного силового апарату призвели до впровадження штучного голоду на території радянської України 1932–1933 рр. Відповідальними за голод в УРСР були Л. Каганович, В. Молотов, П. Постишев, С. Косіор та інші.

Зумисне позбавлення паспортизації сільського населення призвело до процесів аналогічних кріпацтву та навіть рабському безправному становищу простого українського селянина в найжахливішому його вигляді. Мільйони селян, що гинули від голоду

не зупиняли більшовиків. Допомогу голодуючим українцям були готові надати іноземні країни і міжнародні благодійні організації. Однак в Кремлі розмови про голодом назвали надуманими.

Пропаганда поширювала в ЗМІ і мистецтві інформацію про життя щасливих селян УСРР. Водночас записувала цілі села на «чорні дошки», організовуючи вилучення продуктів у магазинах. Оточувала села військами НКВС. Все це давало Москві відчуття перемоги і відповідало її українофобським настроям. Поставлених цілей було досягнути. Індустріалізація в країні була проведена. Та саме головним досягненням Кремль вважав остаточний злам спротиву українського опору на підвладній йому території. Частково змінився і етнографічний склад українців. Москва почала заселяти регіони Донецької та Луганської областей вихідцями з радянської Росії. Люди поселялися в будинки загиблих від голоду і репресій місцевого населення [6, с. 42–44, 47, 49–50; 7, с. 65–69].

Більшовики прагнули до тотального обезкровлення українського народу. Позбавлення його провідної творчої і наукової верстви стало головною ціллю в їх «культурних перетвореннях». Під репресій призвів до впровадження літературно-історичного терміну «розстріляне відродження». Репресій у вигляді ув'язнень і розстрілів зазнали науковці та представники культури і мистецтва. Численні сфабриковані справи за надуманими звинуваченнями знищували кращих представників української нації.

Масовий геноцид 20–30-х рр. українців був жахливою трагедією. Системно тероризуючи місцеве населення ув'язненнями і розстрілами влада знищувала те, що визначається, як «моральні чесноти». Інстинкти самозбереження ламали волю до боротьби, породжували зневіру у власні сили. Влада заохочувала доноси, наклепи. Героїзувала дітей, що зрікалися власних батьків оголошених ворогами народу.

Ідеологічна пропаганда в СРСР була на зразковому рівні. Жовтенята, піонери, комсомольці. В цих групах створених правлячою партією здійснювався тотальний контроль над вихованням майбутніх поколінь в заданому владою руслі. Комуністична партія, що в різні часи змінювала свою назву мала головне призначення – тотальний контроль над особою, групою, народами. Контролюючи всі сторони життя без винятку. Таке «виховання» дало результати. В СРСР створювалась ілюзія ідеального суспільства де немає незадоволених. Мітинги і демонстрації проти влади і навіть напівлегальних опозиційних організацій до кінця сталінізму попросту не було. Кожен розумів наслідки і це було свідченням класичного тоталітарного режиму, що остаточно закріпився в СРСР [17, с. 25–26].

В міжнародному житті становище більшовицької держави було складним. Прихід до влади

в Росії в наслідок державного перевороту і громадянської війни робило їх нелегітимними в правовому просторі країн Західної Європи і США. Відмова Кремля повертати борги царського режиму іноземним країнам відповідно до міжнародних зобов'язань. Зустрічна вимога більшовицьких дипломатів до країн учасниць переговорного процесу сплатити кошти за військову інтервенцію іноземних армій не сприяло дипломатичним стосункам. До того ж в роки НЕПу буржуазія заходу, вклала значні інвестиції в економіку новоствореної держави. Після згорання НЕПу радянська влада все конфіскувавши на користь держави не планувала повертати витрачені іноземцями кошти. Кремль боявся нападу зі сторони насамперед Британії та Франції через боргові зобов'язання. Це стало додатковим стимулом до форсованої індустріалізації [20, с. 109].

Першою країною, що визнала СРСР стала Німеччина. Обидві країни мали складні стосунки з країнами демократичної Європи. Перебували в своєрідній ізоляції від зовнішнього світу. Тому відмовившись від взаємних претензій вони пішли на укладення Рапальської угоди налагодивши співпрацю. Зміцнення обороноздатності змушувало країни світу рахуватись з імперією, що нарощувала сили на Сході. До кінця 30-х рр. СРСР визнали всі провідні країни світу [8, с. 15–16].

Партнерство з Німеччиною виявилось досить продуктивним і отримало своє продовження напередодні Другої світової війни та прискорило її початок. Під прицілом Кремля традиційно перебували західноукраїнські землі. В ході радянсько-польської війни більшовики були змушені укласти угоду віддавши ці землі Варшаві. Та відмовлялись від цих земель і бажання окупувати саму Польщу в Москві не зникло. Навіть невдала спроба окупації Фінляндії не змусила більшовицький уряд переглянути свої пріоритети щодо зовнішньої політики. Імперіалістичні амбіції живили СРСР з середини і створювали враження могутньої держави ззовні [13].

Розбіжності в спільній оборонній політиці Кремля з країнами Заходу проти нацизму і прагнення здійснювати експансію на інші держави знову штовхало її на союз з Німеччиною.

Радянсько-німецький пакт про ненапад відомий під назвою пакт Молотова-Ріббентропа із секретним протоколом про розподіл сфер впливу в майбутній війні був злочином проти людства. Він засвідчив споконвічне прагнення Кремля контролювати всі етнічні землі українського народу і кожного українця. Прагненням викоринити там спротив українського народу у вигляді організації ОУН на чолі з її лідером Є. Коновальцем. Дана організація боролась проти польського режиму пацифікації і по його завершенню поставила перед собою ціль створення соборної незалежної України. Поді-

бні цілі були ворожими для Кремля, що і стало причиною вбивства радянськими спецслужбами Є. Коновальця [24, с. 205–206].

Анексія західноукраїнських земель та включення їх до складу своєї держави віками виношувалась Москвою і нарешті в злочинний спосіб була реалізована відповідно до секретно протоколу в пакті Молотова-Ріббентропа. Вступ радянських військ на територію Західноукраїнських земель радянська історіографія зображувала, як золотий вересень. Пропаганда поширювала радісних українців Галичини, що зустрічають окупаційні війська. Та ілюзія возз'єднання і радості була короткочасною. Українофобські настрої більшовики не приховували. На окупованих територіях радянська влада розпочала репресії у вигляді депортацій, арештів і розстрілів [3, с. 42–45].

Радянізація західноукраїнських областей у вигляді колективізації, індустріалізації, культурних перетворень породило спротив місцевого населення. Активізувалась діяльність ОУН розколотій на два крила послідовників С. Бандери та А. Мельника, але єдині в прагненні знищити ворогів на своїй землі заради створення Соборної незалежної України. Реалізація агресивної політики нацистів на Заході підсилювала агресивні плани Кремля на Сході Європи. Під тиском СРСР Румунія повернула до складу УРСР Бессарабію та Північну Буковину.

Безумовно, об'єднання практично всіх територій в межах УРСР було позитивним явищем, але супроводжувались ці процеси терором проти місцевого населення. Тому в Кремлі окупацію українських територій здійснювали винятково в імперських цілях, щоб викоринити український опір окупаційній владі, а не заради блага українського народу [16, с. 16–20].

Союз з нацистською Німеччиною став для Кремля успіхом в реалізації окупаційної політики і в країнах Балтії. Не зважаючи на протести зі сторони країн Заходу Латвія, Литва, Естонія за угодами нацизму і більшовицького уряду були включені до складу СРСР.

На міжнародній арені дві тоталітарні держави не могли мирно співіснувати. Загарбницькі амбіції виявились сильнішими за союзницькі угоди. Кожна з країн-агресорів готувались до нападу. Нацистська Німеччина першою завдала удару.

Аналогічно Першій світовій війні, найактивніші бойові дії розгорнулись на території України. Прорахунки радянського керівництва призвели до колосальних втрат народів СРСР, особливо українців. Не цінуючи людське життя і вважаючи зрадниками українське населення, що пережило окупацію радянське військово керівництво без амуніції і зброї кидало поспіхом набраних польовими військоматами українців у бій як гарматне м'ясо. Загороджувальні загони і директива Сталіна

ні кроку назад практично прирікала мобілізованих на смерть. Показовими в цьому плані є доля «чорносвітників» – поспіхом мобілізованих українців, що воювали навіть без військового одягу.

Звірства радянської влади по всій території українських земель, прорахунки військового керівництва спровокували масовий полон наших солдат на полі бою нацистами. Звичайно були і випадки колабораціонізму. В народі де люди, пережили радянські експерименти у вигляді голоду, колективізації, потім голодомору масові розстріли і ув'язнення багато хто вважав німців порятунком.

Нацизм жодним чином не співчував поневоленому радянським режимом українському народу. Однак його пропаганда активно викривала злочини СРСР по всій території України. Показовими в цьому плані є виявлені факти радянських злочинів у Львові де з в'язниці на Лонцького нацисти винесли трупи розстріляних учасників українського спротиву знищених військами НКВС під час відступу з міста та розриті могили у Вінниці вбитих українців. Трупи закатованих у дворі в'язниці на Лонцького і трупи з розритих могил на Вінниці справили шокуючи враження на місцеве населення, що впізнавали з поміж них своїх рідних. Фото і відеокадри цих злочинів побачили не лише в УРСР [15, с. 241–242; 25; 26].

Однак сподівання на звільнення від радянської окупації нацистами швидко зникли. Арешти діячів ОУН після проголошення незалежної України і нацистський «новий порядок» з масовими розстрілами голокостом, крематоріями розкрили весь жах нового режиму.

Опір нацизму чинили всі народи СРСР. Особливе місце в ньому посідали українці. На жаль, рух українського спротиву аналогічно доби Руїни і Першій світовій війні був розколотий. В роки Другої світової війни антинацистський рух опору поділяють на радянський і націоналістичний в свою чергу, також розколовся на послідовників ОУН С. Бандери і ОУН А. Мельника. Розгорнула свою діяльність і «Поліська Січ» на чолі з Т. Боровцем (Бульбою). Він створив загони УПА – «Поліська Січ», згодом змінивши її назву на УНРА. За визначенням дослідників, лідер «Поліської Січі» схилився до колабораціонізму і не мав чітко сформованої ідеологічної програми дій, що значно послаблювало його авторитет в українському народі [22, с. 269–270].

14 жовтня 1942 р. виникає повноцінне військово формування ОУН – Українська Повстанська Армія. Дана військова організація вела боротьбу на три фронти з нацистами радянськими військами та польським рухом опору. Беззаперечним лідером УПА був Р. Шухевич. Від самого початку війни головною ціллю Москви стало таврування ОУН – УПА у пособництві нацистам. Подібне твердження лише частково відповідає дійсності. На початку

війни союз з Третім рейхом для лідерів ОУН був тимчасово необхідним для створення української держави.

Лідери ОУН на початку війни перебували в полоні ілюзій, що нацисти сприятимуть створенні Соборній незалежній українській державі. Проголошення Акту відновлення незалежності Української держави на початку війни призвело до арештів С. Бандера та його оточення. Тому послідовники С. Бандери та їх лідер виступили проти співпраці з нацистами. Вони закликали до об'єднання в спільній боротьбі з окупованими народами за спільне національне визволення А. Мельник був значно лояльнішим до третього рейху, сподіваючись знайти надійну опору в нацистській Німеччині проти СРСР. Але варто зазначити, що обидва в роки війни зазнали переслідувань і ув'язнень нацистським режимом через прагнення створити незалежну Українську державу. Тому обидва крила ОУН в ході війни зближувались в боротьбі проти спільних ворогів за самостійну соборну незалежну Україну [10, с. 71, 74–81].

Кровопротитні бої УПА і переговори ОУН з урядами Британії та Франції з метою створити коаліцію країн в боротьбі з СРСР з надією на початок Третьої світової війни США проти СРСР, після завершення Другої світової війни не виправдались. Націоналістичний рух зазнав поразки. Вбивства і арешти його провідних лідерів – С. Бандери, Р. Шухевича і В. Кука призвели до знищення опору ОУН-УПА. Не зважаючи на роками анонсований Москвою міф про нацистів ОУН-УПА, Нюрнберзький процес не визнав їхніх учасників та й самі організації злочинними [5, с. 91].

Вклад українського народу в боротьбі з нацизмом та перемога в Другій світовій війні не позбавила Кремль українофобських поглядів. Навпаки вселило ще більшу підозру в зрадницьких настроях щодо СРСР.

Хлібозаготівельна компанія в УРСР після війни була одним із важливих причин третього голоду серед його населення. Кремль викачував всі наявні продовольчі ресурси з України, не звертаючи уваги на голод місцевого населення. Спроба тодішнього генсека ЦК КПУ(б) М. Хрущова доповісти Сталіну про голод в УРСР ледь не стала підставою для його арешту. Нові факти в дослідженні голоду 1946–1947 рр. дають підстави науковцям називати його голодомором – геноцидом українського народу аналогічно голодомору 1932–1933 рр., але з меншою кількістю демографічних втрат [19, с. 478–479].

В Західній Україні, перебуваючи під постійним страхом українського спротиву, влада продовжила репресивну радянізацію цієї території. Примусово ліквідувала УГКЦ, об'єднавши її з РПЦ, УГКЦ виступала духовним лідером для місцевого населення в боротьбі з більшовизмом. Москва схвально

поставилась до депортації українців польським урядом під час операції Вісла. Провела депортацію українського населення під кодовою назвою Захід. Депортації були здійсненні, щоб зламати спротив ОУН-УПА на західноукраїнських землях. Були посилені репресії та гоніння на представників наукової та творчої інтелігенції по всій території СРСР, що отримало назву ждановщина і особливо гостро торкнулось її українських представників [2, с. 384–385; 11, с. 96–97; 21, с. 29–32]. Політика фізичного масового винищення громадян УРСР в складі СРСР була системною і послідовною. Лише смерть тирана народів – Сталіна послабила репресивний апарат в державі, завершивши епоху масових розстрілів в державі, але не ліквідувавши українофобство її керівників та російського народу.

Висновки. Знищення самодержавства і розпад російської імперії стали прологом до подальших утисків національно-визвольних рухів на просторах колишньої імперії Тимчасовим урядом Росії і причиною громадянської війни та поразки Росії в Першій світовій війні.

Створення УЦР свідчило про державотворчі прагнення українського народу. Однак російська еліта була одностайно проти вирішення українського питання. Громадянська війна розкрила несприйняття більшовизму в українських землях і жажливу суть російського українофобства. Однак розколотість українського народу призвели до поразки революційної боротьби. Більшовицький уряд шляхом пропаганди і терору накинув українському народу свою владу. Закріплення радянської влади в Україні супроводжувалось не лише фізичним винищенням незгодних, а масовим терором голодом. Голодомори зламали збройний спротив українського народу до боротьби.

Злочинний радянський режим стверджувався в українських землях тимчасовими поступками його населенню у вигляді НЕПУ, відновлення УАПЦ і політики коренізації, але в кінцевому наслідку згорнув всі ці процеси і розпочав русифікацію та відвертий геноцид українців. На міжнародній арені практично СРСР де-юре поступово була визнана, але де-факто залишалась в ізоляції зближившись з нацистською Німеччиною та розпочавши реалізацію спільного злочинного договору по окупації Європи, анексувавши українські землі, під владою Польщі та змусивши передати українські землі до УРСР Румунію. Здійснивши окупацію країн Балтії.

В Другій світовій війні український національно-визвольний рух був розколотий на радянській і націоналістичний. Останній в свою чергу поділявся на прихильників С. Бандери та послідовників А. Мельника. Їх об'єднувала спільна боротьба проти більшовизму, а союз з нацистами був ситуативний заради досягнення головної мети – створення Соборної незалежної української держави.

Доказом цьому є невизнання ОУН і військової організації УПА злочинними Нюрнберзьким процесом.

Завершення Другої світової війни та колосальний вклад в перемогу українського народу не покращило його становище. Традиційною політикою стали чергові тортури українців хлібозаготівельними кампаніями в УРСР, що завершилися повоєнним голодомором, і аналогічно голодомору 1932–1933 не визнавався Москвою.

Комуністична влада продовжила радянізацію західноукраїнських земель, щоб знищити націоналістичний рух. Вона ліквідувала УГКЦ, проводила політику депортацій в боротьбі з ОУН і УПА, придушувала українську інтелігенцію. Смерть «вождя» СРСР зупинила масовий геноцид більшовиків в Україні, але українофобство Росії виявилось невмирущим в свідомості його народу та еліти.

ЛІТЕРАТУРА:

- Бублик О. Політико-ідеологічні протиріччя православної церкви та більшовистської влади у 20–30-х рр. XX ст. в Україні. *Вісник ЛНУ імені Т. Шевченка*. 2021. № 9 (347). С. 119–133.
- Вегеш М. Концур-Карабінович Н. Українська греко-католицька церква від перекручення фактів до правди. Нариси історії Української Греко-Католицької Церкви. В 2 т. Т. 1. за заг. ред. М. Вегеша ; передмова В. В. Гудзя, О. М. Ситника. Ужгород, 2022. С. 372–392.
- Війна і міф. Невідома Друга світова війна. за заг. ред. О. Зінченка, В. В'ятровича, М. Майорова. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 272 с. : іл.
- Гавриленко І. УСРР–УРСР : 1922–1991. Коренізація : партія міняє шкіру й обличчя. *Новини Полтавщини*. 24.01.2013. URL : <https://poltava.to/project/546/> (дата звернення 11.02.2024).
- Герговська Н. Бандера в документах Нюрнберзького процесу / історіосфера : матеріали Вісімнадцятої наукової конференції викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, [7–8 квітня, 2023 р.] / Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, Рада молодих учених та спеціалістів ; [Ю. А. Добролюбська (відп. ред.) та ін.]. Одеса : [ПНПУ імені К. Д. Ушинського], 2023. С. 91–94.
- Голод 1932–1933 років в Україні : Причини та наслідки. Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. Київ. : Наук. думка, 2003. 888 с.
- Журбелюк Г. Голодомор 1932–1933 у контексті політичної і правової свідомості українства. *Наукові Записки. Том 77. Юридичні науки*. 2008. С. 65–69.
- З історії війн першої половини XX століття : деякі питання міжнародних відносин : *Монографія*. О. Овчаренко, О. Сухушина, Н. Земзюліна. Черкаси : Вертикаль, 2018. 430 с. : ілюстр.
- Киридон М. Традиційна релігійність у соціокультурному континуумі Межовості (1920–1930-ті рр.). *Науковий щорічник. Історія релігій в Україні*. 2023. Вип. 33. С. 73–100.
- Кізюн В. Державотворчі змагання ОУН–УПА в роки нацистської окупації України. *Наукові записки (Кіровоградського педагогічного університету імені Володимира Винниченка). Історичні науки*. 2019. Вип. 13. С. 70–87.
- Когут А. А. Особливості депортації українського населення під час операції «Запад» (за документами ГДА СБУ): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Київ, 2020. 316 с.
- Коляструк О. Радянська українізація: від маніпуляцій до репресій. *Уманська старовина*. 2023. Вип. 10. С. 33–42.
- Корольов Г. Тінь «Ризького Андрусова». Ризький мир 1921 року з української перспективи. *Історична правда. Спецпроект. Українська революція 1917–1921*. 19.03.2021. URL: <http://surl.li/ptrvg> (дата звернення 11.02.2024).
- Коропатник М. Українська революція 1917–1921 років: погляд із сьогодення. *Сіверянський літопис*. 2018. № 1–2. С. 273–288.
- Маєвський О. Відображення Вінницької трагедії у дзеркалі нацистської пропаганди. *Український історичний збірник*. Вип. 19. 2017. С. 240–257.
- Малиновський В. Західноукраїнські землі як об'єкт геополітичних зазіхань тоталітарних режимів напередодні та під час Другої світової війни. Україна і Польща напередодні Другої світової війни. Волинь і волиняни у Другій світовій війні : зб. наук. пр. за матеріалами І Міжнар. наук. практ. конф., присвяч. подіям Другої світової війни на території Волин. обл. упоряд. М. М. Кучерепа. Луцьк, 2012. С. 15–21.
- Масненко Н. Діти в радянських масових святкуваннях 1920-х рр. в УСРР (на прикладі відзначення річниць «жовтня»). *Етнічна історія народів Європи*. 2023. Вип. 70. С. 23–28.
- Мовчан О. Сучасна українська історіографія голоду 1921–1923 рр. в Україні: регіональний аспект проблеми. *Вісник Черкаського університету*. 2023. № 1. С. 46–59.
- Павлів О. 1946–1947 років. Регіони Західної України та Бессарабії. *Матеріали журналу Молодий вчений. Історичні науки*. 2016. № 5 (32). С. 477–480.
- Священко З. Здійснення в СРСР політики форсованої індустріалізації та пошук джерел її фінансування (кінець 1929–1930-ті рр.). *Старожитності Лукомор'я*. 2021. № 2 (5). С. 108–115.
- Сірук Н. Кушпетюк О. Тоталітарний контроль культурно-наукової сфери через призму історії України 40–50-х рр. XX ст. *Education, science, research during martial law: Collective monograph*. Riga, Latvia «Baltija Publishing», 2022. С. 24–51.
- Слободянюк М. А. Антифашистський рух опору в Україні періоду Другої світової війни у вітчизняній історіографії : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.06. Київ-Запоріжжя, 2018. 500 с.
- Суспільство і влада в радянській Україні в роки непу (1921–1928). Колективна монографія. Том 2. Відп. ред. С. Кульчицький. Київ.: інститут історії України НАН України, 2015. 599 с.
- Суховерська І. Мотиви підписання пакту Молотова-Ріббентропа у науковому дискурсі сучасної російської історіографії. *Вісник Львівського університету*. 2016. Вип. 52. С. 200–210.

25. Терещук Г. 80 років тому в тюрмах на Заході України НКВС почав масові розстріли політичних в'язнів. *Радіо Свобода*. 24.06.2021. URL: <http://surl.li/ptrvz> (дата звернення 11.02.2024).

26. Шаповал Ю. Гітлер Сталін і Україна : безжалні стратегії. *Історична Правда. Друга світова війна. Спецпроект*. 09.05.2013. URL: <http://surl.li/ptrwe> (дата звернення 11.02.2024).

27. Шурхало Д. Україна і 100-річчя коренізації : як більшовики гралися в дружбу народів. *Радіо Свобода*. 26.04.2023. URL: <http://surl.li/ptrvt> (дата звернення 11.02.2024).

28. Юсов С. Діяльність УАПЦ в контексті українського національного руху 20-х рр. XX ст. *Український історичний збірник*. 2004. Вип. 6. С. 215–229.

REFERENCES:

1. Bublyk, O. (2021) Polityko-ideolohichni protyrichchia pravoslavnoi tserkvy ta bilshovystskoi vlady u 20–30-kh rr. XX st. v Ukraini. *Visnyk LNU imeni T. Shevchenka*. № 9 (347). S. 119–133 [Ukrainian].

2. Vehesh, M. (2022) Kontsur-Karabinovych N. Ukrainska hreko-katolytska tserkva vid perekuchennia faktiv do pravdy. *Narysy istorii Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy*. V 2 t. T. 1. za zah. red. M. Vehesha ; peredmova V. V. Hudzia, O. M. Sytnyka. Uzhhorod. S. 372–392 [Ukrainian].

3. Viina i mif. Nevidoma Druha svitova viina. za zah. red. O. Zinchenka, V. Viatrovycha, M. Maiorova. Kharkiv : Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia», 2016. 272 s. : il. [Ukrainian].

4. Havrylenko, I. (2013) USRR–URSR : 1922–1991. Korenizatsiia : partiia miniaie shkiru y oblychchia. *Novyny Poltavshchyny*. 24.01.2013. URL: <https://poltava.to/project/546/> (data zvernennia 11.02.2024) [Ukrainian].

5. Herhovska, N. (2023) Bandera v dokumentakh Niurnberzkoho protsesu / istoriosfera : materialy Visimnadsiatoi naukovoï konferentsii vykladachiv, zdobuvachiv vishchoi osvity ta molodykh uchennykh Pivdenoukrainskoho natsionalnogo pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho, [7–8 kvitnia, 2023 r.] / Pivdenoukr. nats. ped. un-t im. K. D. Ushynskoho, Rada molodykh uchennykh ta spetsialistiv ; [Yu. A. Dobroliubska (vidp. red.) ta in.]. Odesa : [PNPU imeni K. D. Ushynskoho]. S. 91–94. [Ukrainian].

6. Holod 1932–1933 rokiv v Ukraini : Prychyny ta naslidky. Redkol. : V. A. Smolii (holova) ta in. (2003). Kyiv: Nauk. dumka. 888 s. [Ukrainian].

7. Zhurbeliuk H. (2008) Holodomor 1932–1933 u konteksti politychnoi i pravovoi svidomosti ukrainstva. *Naukovi Zapysky*. Tom 77. Yurydychni nauky. S. 65–69 [Ukrainian].

8. Z istorii viin pershoi polovyny XX stolittia : deiaki pytannia mizhnarodnykh vidnosyn : Monohrafiia. O. Ovcharenko, O. Sukhushyna, N. Zemziulina. (2018) Cherkasy : Vertykal. 430 s. : iliustr. [Ukrainian].

9. Kyrydon, M. (2023) Tradytiina relihiinist u sotsiokulturnomu kontynuumi Mezhevosti (1920–1930-ti rr.). *Naukovi shchorichnyk. Istoriiia relihii v Ukraini*. Vyp. 33. S. 73–100 [Ukrainian].

10. Kiziun V. (2019) Derzhavotvorchi zmahannia OUN–UPA v roky natsytskoi okupatsii Ukrainy. *Naukovi zapysky (Kirovohradskoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka)*. Istorychni nauky. Vyp. 13. S. 70–87 [Ukrainian].

11. Kohut, A. A. (2020) Osoblyvosti deportatsii ukrainskoho naselennia pid chas operatsii «Zapad» (za dokumenty HDA SBU): dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01. Kyiv. 316 s. [Ukrainian].

12. Koliastruk O. (2023) Radianska ukrainizatsiia: vid manipuliatsii do represii. *Umanska starovyna*. Vyp. 10. S. 33–42 [Ukrainian].

13. Korolov, H. (2021) Tin «Ryzkoho Andrusova». *Ryzkyi myr 1921 roku z ukrainskoi perspektyvy. Istorychna pravda. Spetsproekt. Ukrainska revoliutsiia 1917–1921*. 19.03.2021. URL: <http://surl.li/ptrvg> (data zvernennia 11.02.2024) [Ukrainian].

14. Koropatnyk M. (2018) Ukrainska revoliutsiia 1917–1921 rokiv: pohliad iz sohodennia. *Siverianskyi litopys*. № 1–2. S. 273–288 [Ukrainian].

15. Maievskiy, O. (2017) Vidobrazhennia Vinnytskoi trahedii u dzerkali natsytskoi propahandy. *Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk*. Vyp. 19. S. 240–257 [Ukrainian].

16. Malynovskiy, V. (2012) Zakhidnoukrainski zemli yak obiekt heopolitychnykh zazikhan totalitarnykh rezhymiv naperedodni ta pid chas Druhoi svitovoi viiny. *Ukraina i Polshcha naperedodni Druhoi svitovoi viiny. Volyn i volyniany u Druhii svitovii viini : zb. nauk. pr. za materialamy I Mizhnar. nauk. prakt. konf., prysviach. podiiam Druhoi svitovoi viiny na terytorii Volyn. obl. uporiad. M. M. Kucherepa. Lutsk*. S. 15–21 [Ukrainian].

17. Masnenko, N. (2023) Dity v radianskykh masovykh sviatkuvanniakh 1920-kh rr. v USRR (na prykladi vidznachennia richnyts «zhovtnia»). *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*. Vyp. 70. S. 23–28 [Ukrainian].

18. Movchan, O. (2023) Suchasna ukrainska istoriohrafiiia holodu 1921–1923 rr. v Ukraini: rehionalnyi aspekt problemy. *Visnyk Cherkaskoho universytetu*. № 1. S. 46–59 [Ukrainian].

19. Pavliv, O. (2016) 1946–1947 rokiv. Rehiony Zakhidnoi Ukrainy ta Bessarabii. *Materialy zhurnalu Molodyi vchenyi. Istorychni nauky*. № 5 (32). S. 477–480 s.

20. Sviashchenko, Z. Zdiisnennia v SRSR polityky forsovanoi industrializatsii ta poshuk dzherel yii finansuvannia (kinets 1929–1930-ti rr.). *Starozhytnosti Lukomoria*. 2021. № 2 (5). S. 108–115 [Ukrainian].

21. Siruk, N. Kushpetiuk, O. (2022) Totalitarnyi kontrol kulturno-naukovoï sfery cherez pryzmu istorii Ukrainy 40–50-kh rr. XX st. *Education, science, research during martial law: Collective monograph*. Riga, Latvia «Baltija Publishing». S. 24–51 [Ukrainian].

22. Slobodianuk, M. A. (2018) Antyfashytskyi rukh oporu v Ukraini periodu Druhoi svitovoi viiny u vitchyzniani istoriohrafii : dys. ... d-ra ist. nauk : 07.00.06. Kyiv-Zaporizhzhia. 500 s. [Ukrainian].

23. Suspilstvo i vlada v radianskii Ukraini v roky nepu (1921–1928). (2015) *Kolektyvna monohrafiia*. Tom 2. Vidp. red. S. Kulchytskyi. Kyiv.: instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. 599 s. [Ukrainian].

24. Sukhovska, I. (2016) Motyvy pidpysannia paktu Molotova-Ribbentropa u naukovomu dyskursi suchasnoi rosiiskoi istoriohrafii. *Visnyk Lvivskoho universytetu*. Vyp. 52. S. 200–210 [Ukrainian].

25. Tereshchuk, H. (2024) 80 rokiv tomu v tiurmakh na Zakhodi Ukrainy NKVS pochav masovi rozstrily politychnykh viazniv. *Radio Svoboda*. URL: <http://surl.li/ptrvz> (data zvernennia 11.02.2024). [Ukrainian].

26. Shapoval, Yu. (2013) Hitler Stalin i Ukraina : bez-zhalni stratehii. Istorychna Pravda. Druha svitova viina. Spetsproekt. URL: <http://surl.li/ptrwe> (data zvernennia 11.02.2024). [Ukrainian].

27. Shurkhalo, D. (2023) Ukraina i 100-richchia korenizatsii : yak bilshovyky hralysia v druzhbu narodiv.

Radio Svoboda. 26.04.2023. URL: <http://surl.li/ptrvt> (data zvernennia 11.02.2024). [Ukrainian].

28. Yusov, S. (2004) Diialnist UAPTs v konteksti ukraïnskoho natsionalnoho rukhu 20-kh rr. XX st. Ukraïnskyi istorychnyi zbirnyk. Vyp. 6. S. 215–229 [Ukrainian].

Ukrainophobia in Russia in the period of transformational changes and stalinism

Panasyuk Valentin Anatoliyovych

Candidate of Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of Art Studies and General Humanities
International Humanitarian University
Fontanska Doroha, 33, Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4655-0553

The article reveals the causes and consequences of Russian Ukrainophobia. The relationship of Russia to the state-building aspirations of the Ukrainian people during the revolution, civil war and the hour of Stalinism in the USSR is analyzed. The reasons for the NEP, the revival of the UAOC and the indigenization policy have been clarified. The reasons for the industrialization, collectivization, and Russification carried out by the Bolsheviks, which were accompanied by total terror of the Ukrainian population with famines and mass repressions of the intelligentsia, are revealed. It was established that the social experiments of the Bolsheviks were aimed at destroying the resistance of the Ukrainian people to the Soviet government. The Ukrainian SSR and its population were considered by Moscow only as a means to achieve imperialist goals regarding the expansion of the sphere of influence of the USSR and the occupation of other nations. The international position of the USSR in the 1920s and 1930s was studied. It has been proven that the rapprochement of the USSR with Nazi Germany hastened the outbreak of the Second World War and provoked the expansion of the aggressor states into other nations in accordance with the secret protocol concluded in the non-aggression pact. Currents of the anti-Nazi resistance movement in the Ukrainian SSR during the war are analyzed. Currents of the nationalist Ukrainian movement in the struggle against the invaders of the Ukrainian people for the Cathedral independent Ukrainian state are revealed. It was found out that the nationalist organizations – OUN and UPA did not recognize the Nuremberg trial as criminal. The continuation of Moscow's Ukrainophobia policy of the Ukrainian population with the terror of the Holodomor, Sovietization, deportation, liquidation of the UGCC and oppression of its intelligentsia in the post-war Ukrainian SSR is revealed.

It has been proven that Stalin's death was a departure from the policy of mass killings of Ukrainians, but in the Kremlin's mind, the Ukrainophobia attitude towards the Ukrainian people remained unchanged.

Key words: Ukrainophobia, Ukrainian people, national liberation struggle, revolution, civil war, bolshevism, stalinism, sovietization, holodomor, genocide, World War II, deportation.